

Tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige* Tillbakablick och lägesbeskrivning

ANDERS OLSSON

Sociologiska institutionen, Avdelningen för pedagogik, Lunds universitet

Det är nu 17 år sedan första numret av tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige* kom ut. Sedan första numret (1996/1) har Biörn Hasselgren verkat som tidskriftens huvudredaktör, där han vid sin sida fram till och med nummer 2010/2–3 hade Jan-Erik Johansson som redaktör. Dessutom har tidskriften alltid haft ett redaktionsråd, vars medlemmar varierat i antal från tre till nio personer. Ett varmt tack riktas här till Biörn Hasselgren och alla de som under åren arbetat med tidskriften på olika sätt.

I och med detta nummer (2012/3–4) har tidskriften en ny redaktion. Den nya redaktionen utgörs av ett samarbete mellan Malmö högskola och Lunds universitet. I nuläget består den nya redaktionen av två redaktörer, två redaktionssekreterare samt fyra övriga ledamöter. Utöver detta finns det som tidigare ett redaktionsråd. Som medlem och redaktionssekreterare i den nya redaktionen gör jag i det följande en tillbakablick och lägesbeskrivning över innehållet i tidskriften under dess 17 år. Tillbakablicken gör inte anspråk på att vara fullständig, utan fokuserar särskilt på vad som kan sägas ha varit ett särdrag för tidskriften, nämligen den forskning och debatt som berört pedagogik som vetenskaplig disciplin i Sverige.

Sedan första numret kom ut 1996 har tidskriften utgjort en viktig inomvetenskaplig plattform för utveckling av den svenska pedagogiska forskningen. När Ekholm och Lindblad (1996) skrev de inledande orden i första numret av tidskriften och drog upp riktlinjerna för tidskriften beskrev de avsikten med tidskriften på följande sätt:

Pedagogisk Forskning i Sverige är en tidskrift av pedagogiska forskare för pedagogiska forskare samt för dem som önskar sätta sig in i den pedagogiska forskningen i Sverige med dess olika traditioner. Poängen med tidskriften är att den ska vara inomvetenskaplig. I artiklar, recensioner, och översikter ska man möta pedagogisk forskning i dess olika skepnader. Vidare skall den vara pluralistisk – olika traditioner och ståndpunkter skall komma fram i innehållet. (Ekholm & Lindblad 1996 s 1)

Det material som publicerats i tidskriften under dessa år har framför allt utgjorts av kollegialt granskade artiklar och deras engelskspråkiga sammanfattningar. Spännvidden vad det gäller ämnen för dessa artiklar såväl som för utveckling av metoder och teoretiska perspektiv har varit stor. Några nummer av tidskriften har varit temanummer. Dessa teman har behandlat *På återbesök i ramfaktorteorin* (1999/1), *Individuella förutsättningar för utbildning* (2002/3), *Barns perspektiv och barnperspektiv* (2003/1–2), *Arbetslivspedagogik* (2005/3–4), *Specialpedagogik* (2007/2) samt *Fenomenografi om språkanvändning* (2009/4). Utöver detta har olika typer av debattartiklar publicerats, några essäer, några installationsföreläsningar, såväl som aktuell pedagogisk forskning, recensioner och det som benämnts fakultetsopponenten sammanfattar.

Ett mål med tidskriften som lyftes fram i det första numret var att den skulle vara ett forum för debatt (Ekholm & Lindblad 1996). Detta har tidskriften varit på många olika sätt. En sammanställning av debattläget i tidskriften summerades upp av Hasselgren i nummer 2011/4. Enligt Hasselgren (2011) har 57 debattartiklar publicerats mellan 1996 och 2011. Dessa debattartiklar delar han in i tre olika kategorier. För det första artiklar, med vilket han avser bidrag om 16–28 sidor och där upplägget är den regelrätta artikelns (t ex Fritzell 2011). För det andra inlägg, vilket enligt Hasselgren (2011) präglas av det direkt debatterande tilltalet (t ex Englund 2008). Den tredje kategorin Hasselgren (2011) lyfter fram är kommentarer, vilket enligt honom präglas av genmälets eller påpekandets tilltal (t ex Ahlström 2011).

En stor del av innehållet i tidskriften har kommit att ägnas åt forskning och diskussion kring pedagogik som vetenskaplig disciplin. I den granskning av tidskriften som Härnqvist (2001) gjorde för Vetenskapsrådets räkning lyftes detta fram som ett för tidskriften viktigt särdrag. Detta är ett särdrag som även efter det varit ett viktigt inslag i tidskriften. Flera av de etablerade svenska pedagogerna har genom åren diskuterat pedagogiken som vetenskaplig disciplin och tecknat sina sätt att se på disciplinen i tidskriften (t ex Ödman 1996, Svensson 1996, Lindblad 2000, Lundgren 2002, Englund 2004, Fritzell 2011). Detta har inte minst blivit tydligt i samband med den utvärdering av svensk pedagogisk forskning som Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) publicerade i slutet av 90-talet (Rosengren & Öhngren 1997) och genom att utbildningsvetenskap etablerades som ett vetenskapsområde vid Vetenskapsrådet. Hur har då forskningen och debatterna kring pedagogik som vetenskaplig disciplin sett ut genom åren?

PEDAGOGIKENS ENHETLIGA/TVÄRVETENSKAPLIGA KARAKTÄR

Ett tema som diskuteras flitigt i tidskriften genom åren berör pedagogik utifrån dess enhetliga/tvärvetenskapliga karaktär. Pedagogik har genom åren i hög grad haft en karaktär som kan sägas vara tvärvetenskaplig och relationen till angränsande ämnen, framför allt filosofi, psykologi och sociologi, har haft stor betydelse för ämnets utveckling, vilket inte minst framkommer av

disciplinens historiska utveckling. Detta har lyfts fram i ett antal artiklar i tidskriften genom åren (t ex Englund 2004).

Pedagogiken kom att växa fram framför allt i relation till psykologin under början av 1900-talet (Lundgren 2002, Englund 2004). Det var psykologins utveckling som ledde fram till inrättandet av de första professurerna i pedagogik vid Uppsala universitet 1910 (Lundgren 2002) och i psykologi och pedagogik vid Lunds universitet 1912 (Vislie 1998) och att pedagogik etablerades som ett fristående universitetsämne i Sverige. Kopplingen till filosofin kvarstod dock till viss del under denna tid, trots att psykologin skulle komma att prägla pedagogiken under den första halvan av 1900-talet (Lundgren 2002).

Efter hand kom den pedagogiska forskningen i Sverige allt mer att domineras av skolreformerings krav. En pedagogik baserad på utbildningssociologi där man med kvantitativa metoder studerade undervisningsteknologier växte sig stark, något som kom att bestå en bit in på 70-talet (Wallin 2001). Mot slutet av 60-talet började den pedagogiska forskningen i Sverige att bli betydligt mer mångfasetterad än tidigare. Till exempel presenterade Urban Dahllöf sin ramfaktorteori. Ett temanummer ägnades av tidskriften 1999 för att lyfta fram den betydelse denna tradition haft inom den svenska pedagogiska forskningen. Forskning växte fram som en utmaning till psykologins och psykometrins dominans där individen utgör utgångspunkten för forskningen. Ramfaktorteori och den utveckling som senare skedde mot läroplansteori bidrog inte minst till att bryta och att vidga pedagogiken till att omfatta utbildningspolitik och skolans sociala och historiska förutsättningar (Broady & Lindblad 1999). Detta är en trend som därefter hållit i sig. Pedagogikens närhet till sociologin har sedan dess ytterligare stärkts under andra halvan av 1900-talet, samtidigt som psykologins betydelse minskat (Sellbjer 2006).

Under 90-talet kunde man se ett mer allmänt ökande intresse för pedagogisk filosofi (Lindblad 2000, Englund 2004). Lindblad (2000) menar att detta bland annat har yttrat sig i ett ökat intresse för pragmatism, fenomenologi och hermeneutik. Pedagogiken kan under 90-talet sägas ha genomgått en mångfasetterad språklig och en kommunikativ vändning, vilket har inneburit att nya perspektiv har tagit form (Englund 2004). Englund (2004) nämner språkets konstituerande roll för vårt sätt att uppfatta verkligheten och kommunikationens meningsskapande funktion som viktiga insikter inom den pedagogiska forskningen i Sverige från och med 1990-talet.

Hur långt frågan om pedagogikens tvärvetenskapliga karaktär skall drivas finns det delade meningar om. I ett tidigt nummer av tidskriften ifrågasatte Husén (1996a, b) pedagogikens status och gick så långt att han påstod att pedagogik inte kan sägas vara någon disciplin i traditionell vetenskaplig mening, utan snarare ett tillämpningsområde för olika discipliner. Detta var en vanlig uppfattning under 50- och 60-talen, men som lever sig kvar på vissa håll än idag. Andra pedagoger argumenterade mot denna typ av resonemang (t ex Ödman 1996, Svensson 1996). Ödman (1996) och Svensson (1996) har i polemik mot Husén argumenterat för att pedagogik faktiskt är en vetenskap i dess egen rätt. Sellbjer (2006) har argumenterat för att pedagogiken befinner

sig i ett tillstånd som kännetecknas av tilltagande identitetslöshet alternativt ökande diversifiering.

Pedagogik som vetenskap saknar ett väldefinierat kunskapsobjekt. Det råder ingen konsensus varken kring vad pedagogik eller dess forskningsobjekt är. Detta har debatterats genom åren av de etablerade svenska pedagogerna. Det typiska får snarare sägas vara mångfalden av uppfattningar än en enhetlig syn på ämnet. I ett antal artiklar har olika sätt att se på saken lyfts fram genom åren. Några exempel som lyfts fram i tidskriften kan nämnas.

Eklund (2000) har argumenterat för att det framför allt är den undervisningsmetodiska forskningen som tydligt skiljer pedagogik från andra discipliner. Han menar att om pedagogiken ägnar sig åt undervisningsmetodstudier av jämförande karaktär blir skiljelinjen mot övriga beteendevetenskapliga och samhällsvetenskapliga discipliner betydligt klarare än vad den är nu. Därför borde det enligt honom finnas mer av denna typ av forskning inom pedagogiken. Marton (2000) håller till viss del med Eklund, men menar att det är frågan om hur man kan bidra till att göra lärande möjligt som är den mest centrala inom pedagogisk forskning och som i stor utsträckning utgör grunden för disciplinens existensberättigande. Pedagogisk forskning borde därför enligt honom i mycket större utsträckning än vad som nu är fallet söka belysa just denna fråga.

Försök har gjorts att hitta en gemensam nämnare för alla delar eller speciella områden av pedagogiken som alla pedagoger kan dela. Till exempel har Lindberg och Olofsson (2005) lanserat begreppet *edukation* som ett möjligt studieobjekt inom pedagogiken. Begreppet har hämtats från Sjöstrand (1968) och utvecklats som en möjlighet att bedriva forskning inom pedagogik för att skapa förståelse för den pedagogiska praktiken. Denna typ av begrepp tjänar inte minst ett syfte inom den svenska pedagogiken, då de bidrar till diskussionen om den klyfta som flera forskare menar finns mellan pedagogisk forskning och pedagogisk praktik (t ex Eklund 2000, Hartman 2000, Lindblad 2000, Wallin 2003).

PEDAGOGIKENS FÖRHÅLLANDE TILL DIDAKTIK, UTBILDNINGSVETENSKAP OCH PEDAGOGISKT ARBETE

Ett annat i tidskriften flitigt diskuterat tema berör pedagogik mot bakgrund av olika inomvetenskapliga utmaningar. Företrädare för olika ämnen som *didaktik*, *utbildningsvetenskap* och *pedagogiskt arbete* har hävdat sina avgränsningar från pedagogiken. Inte minst i anslutning till framväxten av den nya lärarutbildningen och problematiken kring pedagogik som praktik respektive pedagogik som vetenskap har dessa ämnen diskuterats. Diskussionen kan kopplas tillbaka till situationen i början av 1900-talet. Pedagogik kom som universitetsämne också fram för att möta behovet av pedagogisk utbildning av dåtidens lärare. De som argumenterade för inrättandet av den första professuren i pedagogik menade att psykologin hade utvecklats på ett sådant sätt att den kunde tillämpas i lärarutbildningen, vilket skapade ett behov av en egen disciplin. Det fanns en föreställning om att pedagogisk forskning skulle ge en teoretisk grund för den praktiska pedagogiken i lärarutbildningen och skolan.

Detta är en koppling som har bestått genom åren ända fram till dags dato och som fortfarande diskuteras flitigt (Lundgren 2002).

Vad didaktik är och hur didaktik förhåller sig till pedagogik som vetenskap har diskuterats och tolkats på olika sätt under senare år i tidskriften. Didaktiken kan vara en självständig disciplin. Detta har inte minst visats historiskt (Bengtsson 1997). I dag ingår dock didaktiken vanligtvis i pedagogiken där det dessutom intar en central plats. Under 80-talet ökade intresset för undervisningens innehåll och innehållsliga sammanhang. Denna inriktning ledde till att didaktiken åter hamnade i fokus efter att under större delen av 1900-talet till stor del ha varit frånvarande inom den svenska pedagogiken (Bengtsson 1997, Englund 2004).

Englund (2004) nämner didaktiseringen av pedagogiken som den dominerande tendensen under 80-talet. I denna utveckling menar han att två huvudlinjer kan urskiljas; dels den fenomenografiska, dels den läroplansteoretiska didaktiken. Englund (1998) menar att det förefaller absurt att lyfta ut didaktiken ur pedagogiken och skapa ett nytt ämne, då många forskare ser didaktiken som kärnan i pedagogiken. Han menar dessutom att didaktiken gynnas av ett nära samarbete inom ramen för pedagogik som överordnad disciplin. Ahlström (2000) menar att didaktik utgör pedagogikens specifika nisch i vetenskapssamhället. Det finns dock inga garantier för att det kommer att bedrivas didaktisk forskning inom pedagogiken i framtiden, vilket kanske skulle garanteras med didaktik som en självständig disciplin.

Även vad utbildningsvetenskap är och hur det förhåller sig till pedagogik som vetenskap har diskuterats och har tolkats på olika sätt under senare år i tidskriften (t ex Englund 2003, Kroksmark 2003, Carlgren 2003). Utbildningsvetenskap framstår snarare som en politiskt än en vetenskapligt förankrad term, som skapats i avsikt att stärka den vetenskapliga grunden för lärarutbildningen, och framstår även snarare som en mångfald av forskningsansatser än som en disciplin i dess egen rätt (Carlgren 2003). Englund (2003) beskriver utbildningsvetenskaplig forskning som en förlängning på pedagogisk och (ämnes)didaktisk forskning och Kroksmark (2003) ser det som att utbildningsvetenskap kan vara pedagogik, men att utbildningsvetenskap snarare utgör en alternativ benämning på didaktiken.

Vad pedagogiskt arbete är och hur det förhåller sig till pedagogik har i likhet med de diskussioner som förts om didaktik och utbildningsvetenskap diskuterats på flera håll under senare år i tidskriften (t ex Englund 1998, 2004; Lindblad 2000; Hartman 2000; Wallin 2003). Genom betoningen på praktik- och professionsanknytning är pedagogiskt arbete en specialisering som står nära lärarutbildningen. En del forskare menar dock att företrädare för pedagogiskt arbete blundar för den forskning som redan finns inom pedagogiken. Englund (1998) menar att de som förespråkar pedagogiskt arbete som egen disciplin har gjort detta utan att relatera till utvecklingen inom didaktiken och tenderar att förneka denna utveckling. Englund (2004) ställer sig tvivlande vad det gäller värdet av pedagogiskt arbete som en egen disciplin. Han ser det i stort sett som ett hävdande av revir bland pedagoger inom landets lärarutbildningar. Dessutom menar han att det uppstår onödiga och ofrånkomliga sammanblandningar mellan pedagogiskt arbete, pedagogik och didaktik.

AVSLUTNING

Några forskare har i de senaste numren av tidskriften rest frågor kring att pedagogik som vetenskaplig disciplin sedan ett tag tillbaka av olika anledningar befinner sig i en djup kris i Sverige, liksom även internationellt och diskuterat de utmaningar pedagogiken står inför (Fritzell 2011, Kupferberg 2011). Mot detta som bakgrund är förhoppningen att fortsatta utvecklande diskussioner kring pedagogik som vetenskaplig disciplin i Sverige även i fortsättningen ska föras i tidskriften. I detta nummer av tidskriften lämnar Feiwl Kupferberg (2012) ett bidrag till denna debatt, där han diskuterar pedagogikens plats i vetenskapssystemet mot bakgrund av möjligheten att kombinera insikter från evolutionsbiologisk forskning och språkteori.

Tidskriften ska även fortsättningsvis utgöra ett viktigt bidrag till utvecklingen av svensk pedagogisk forskning genom att dokumentera, granska och debattera pedagogisk forskning och dess villkor i Sverige. Detta kommer under de närmaste åren inte minst att göras genom ytterligare temanummer där olika ämnen kommer att belysas utifrån olika synvinklar och med utgångspunkt i existerande forskningsmiljöer och nätverk.

LITTERATUR

- Ahlström, K-G. 2000: Om Harald Eklunds oro för pedagogikens framtid. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 5(2), 155–159.
- Ahlström, K-G. 2011: Pedagogiken, lärarutbildningen och skolutvecklingen. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 16(4), 301–304.
- Bengtsson, J. 1997: Didaktiska dimensioner: Möjligheter och gränser för en integrerad didaktik. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 2(4), 241–261.
- Broady, D. & Lindblad, S. 1999: På återbesök i ramfaktorteorin: Temaintroduktion. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 4(1), 1–4.
- Carlgren, I. 2003: Utbildningsvetenskapliga forskningsansatser. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(4), 252–258.
- Ekholm, M. & Lindblad, S. 1996: På väg mot en svensk pedagogisk tidskrift: Några inledande ord. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 1(1), 1–7.
- Eklund, H. 2000: Vart är pedagogikforskningen på väg? Ämnesområden och forskningsmönster i svenska doktorsavhandlingar under en femårsperiod. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 5(2), 131–150.
- Englund, T. 1998: Jag tror på ämnet pedagogik även i framtiden. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 3(1), 74–76.
- Englund, T. 2000: Benämningens politik. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 5(2), 166–170.
- Englund, T. 2003: Pedagogiska reflektioner från utbildningsvetenskapens värld. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(3), 184–185.
- Englund, T. 2004: Nya tendenser inom pedagogikdisciplinen under de tre senaste decennierna. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 9(1), 37–49.
- Englund, T. 2008: Didaktisk renässans? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 13(4), 291–295.
- Fritzell, C. 2011: Pedagogikens kris. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 16(3), 214–230.
- Hartman, S. 2000: Vad är en avhandling? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 5(2), 160–163.

- Hasselgren, B. 2011: Tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige* – Forum för pedagogisk debatt? Redaktionell kommentar. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 16(4), 305–308.
- Husén, T. 1996a: Pedagogiken: En vetenskap? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 1(2), 100–102.
- Husén, T. 1996b: Att jaga pedagoger. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 1(2), 104–105.
- Härnqvist, K. 2001: En granskning av tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige*. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 6(3), 218–220.
- Krokmark, T. 2003: Utbildningsvetenskap: En möjlighet att förvetenskapliga en civilisation. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(3), 193–202.
- Kupferberg, F. 2011: Homo pedagogicus: Mänskligt lärande och pedagogiska språkhandlingar. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 16(2), 144–158.
- Kupferberg, F. 2012: Från lärarvetenskap till lärandevetenskap: Lärandets gåta och pedagogikens plats i vetenskapssystemet. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 17(3–4), 218–247.
- Lindberg, J.O. & Olofsson, A.D. 2005: Edukation: Ett möjligt studieobjekt. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 10(1), 52–64.
- Lindblad, S. 2000: Pedagogisk forskning vid skiljevägen: En fråga om disciplinering? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 5(2), 170–180.
- Lundgren, U. P. 2002: Utbildningsforskning och utbildningsreformer. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 7(3), 233–243.
- Marton, F. 2000: Om konsten att lära alla allt. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 5(2), 151–154.
- Rosengren, K.E. & Öhngren, B. (red) 1997: *An evaluation of Swedish research in education*. Stockholm: HSFR.
- Sellbjer, S. 2006: Förändringar i pedagogikundervisningens innehåll under 1900-talets slut. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 11(4), 266–289.
- Sjöstrand, W. 1968: *Pedagogiska grundproblem i historisk belysning*. Lund: Gleerups.
- Svensson, L. 1996: Pedagogiken som vetenskap! *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 1(2), 106–108.
- Vislie, L. 1998: Pedagogisk forskning i Sverige: HSFR granskar de 9 »stora» pedagogikinstitutionerna. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 3(1), 1–35.
- Wallin, E. 2001: Pedagogikforskarens uppgift i statliga utredningar. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 6(3), 195–205.
- Wallin, E. 2003: Pedagogisk forskning och lärarutbildning: Kan det vara en fråga om avprofessionalisering? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(3), 186–192.
- Ödman, P-J. 1996: Om konsten att jaga pedagoger. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 1(2), 103–104.